

Истамкулов Ж.У.

ЭКОЛОГИЯЛЫК МЫЙЗАМ АКТЫЛАРЫНЫН ПРИНЦИПТЕРИНИН МААНИСИ

Истамкулов Ж.У.

ЗНАЧЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Zh.U. Istamkulov

THE VALUE OF THE PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL LEGISLATION

УДК: 34.349.6

Бул илимий макалада принциптердин жалпы укуктук мааниси анын ичинде экологиялык мыйзам актыларынын тутумундагы орду талдоого алынган.

Негизги сөздөр: экологиялык мыйзам актылары, укуктун тутуму, укуктук алкак, принциптер, юридикалык процесс.

В статье проанализировано общеправовое значение принципов экологического законодательства.

Ключевые слова: экологическое законодательство, система права, правовое пространство, принципы, юридический процесс.

The article analyzes the general legal principles of value, including its role in the system of environmental legislation.

Key words: environmental law, the legal system, legal environment, the principles, the legal process.

Экологиялык мыйзам актыларынын укуктук табиятын изилдөөдө анын жетектөөчү башталгыч идеяларын талдоого алуу анын мазмунун бир канча толугураак ачып бергенге мүмкүнчүлүк жаратат.

Экологиялык мыйзам актыларынын негизги принциптерин изилдөө менен коомдук мамилелерди жөнгө салган коом менен табияттын өз ара карым катнашын тутумдуу изилдөөгө өбөлгө түзөт.

Мына ошондуктан экологиялык мыйзам актыларын изилдөөдө анын негизги жетектөөчү идеяларын талдоого алуу орундуу.

Экологиялык мыйзам актыларынын тутумунун негизги жоболорун ишке ашырууда маанилүү ролду бул укуктук тармактагы мүнөздүү болгон принциптер ойнойт.

Бирок мамлекеттин жана коомдун өнүгүү зарылчылыгы мамлекеттик башкаруунун фундаменталдуу идеяларды, негизги багыттарды аныктоону талап кылууда.

Мындан тышкары Кыргызстандын дүйнөлүк укуктук талаага кириши принциптерди так аныктоого көмөктөшөт.

Илимий адабияттарда кезиккен окумуштуулардын алардын классификацияланышы жөнүндөгү ойлору ар кандай доктриналдык системалуу эмес көп кырдуу болгондугун күбөлөндүрөт.

Юридикалык илимде укуктун принциптеринин концептуалдык башаттары көптөгөн окумуштуу теоретиктер тарабынан изилденген аларга: С.С. Алексеевди, М.И. Байтинди, Н.В. Витрукту, В.Н. Карташовду, Д.А. Керимовду, В.В. Лазаревди, О.Э.

Лейсти, А.В. Малькону, Г.В. Мальцевди, Н.И. Матузовду, А.С. Пиголкинди, С.В. Поленинаны жана башкаларды келтирсек болот.

Бирок, бул эмгектердин көпчүлүгүндө негизинен принциптердин түшүнүк категориясы алардын жиктелиши каралган.

Тармактык укуктардагы мыйзам актыларындагы принциптердин чагылдырылышы, аларды ишке ашыруу, алардын пайда болуу негиздерине өтө аз көңүл бөлүнгөн. Мындай көрүнүшкө экологиялык мыйзам актылары да ээ.

Биздин оюбузча бул кемчиликтер теоретикалык укуктук илимдин өнүгүшүнө, мыйзам актыларынын натыйжалуулугуна таасир этет.

Экологиялык мыйзам актыларын изилдөөдө тутумдуу жандашуу орундуу. Анткени экологиялык укук өзү татаал тутумду түзүп чоң эки тутум алдындагы топко бөлүнөт. Мына ошондуктан алардагы принциптерди изилдөө, алардын өз ара байланышын тутум ичиндеги ордун түзүмдөрүн өз алдынчалуулугун талдоого мүмкүнчүлүк берет.

Кээ бир эмгектерде принциптер укуктук нормаларда бекилиши зарыл деген ойлорду окуйбуз; башка бирөөлөрүндө болсо принциптер «илимдин өнүгүүсүн юридикалык процесстин өнүгүүсүн чагылдыруучу идеялар болуп, алар мыйзамдык бекилишинен бир канча алдыда жүрүп, ошондуктан укуктук нормаларда каралган гана идеялар деп эсептөө туура эмес».

Бул учур үчүн В. Бородиновдун көз карашы алгылыктуу, анын ою боюнча «каралган жагдайлар укуктун маанисин маңызын аныктоодо баш аламандыкка алып келип, процессуалдык ишмердүүлүк субъектилерине оң таасирин тийгизбейт» [2, с.24]. Мындай көз карашты башка окумуштуулар да колдошот.

В. Бородиновдун айтылган көз карашын башка монографиялык эмгектерде да кездештирип аны бекемдеп калбастан андан ары өнүктүрүүнү да байкайбыз.

Бул нерсеге байланыштуу Д.А. Керимовдун оюн айта кетүү зарыл: «мыйзамдын логикасын бузуу, анын түшүнүктөрүнүн так эместиги, көптөгөн суроолорду жаратып, өзгөртүү толуктоолорго алып келет, ар кандай чечмелөөгө дуушар кылып бюрократиялык баш аламандыкты, пайдасыз убакыт ашыкча күчтү алат мыйзамдын маанисин аны туура эмес колдонууга алып келет» [3, с.133].

Принциптердин укуктук табиятын экологиялык мыйзам аспектилеринде изилдөөдөн алдын анын теоретикалык укуктук жактарын талдоого алууну туура таптык.

Принциптерди окуп үйрөнүү укуктун принциптеринин түшүнүгүн, тутумун алардын классификациясын, аларды ар кандай учурларда ишке ашыруу жана өз ара байланышын эске алат. Укуктун принциптери Совет мезгилинде бир канча кененирээк укуктаанууда чагылдырылган [4, с.24].

Акыркы кездерде жалпы укуктук, тармактар аралык, тармактык жана башка укуктук принциптер изилденген эмгектер жарыкка чыкты [5].

Бирок ошондой болсо дагы укуктук илим динамикалык абалда болгондугуна байланыштуу анын көп кырдуулугу юридикалык илимде толук кандуу изилдене элек. Бул нерсеге бир канча себептерди келтирсек болот: мисалы, алардын түшүнүгү классификациясы тутуму боюнча бирдиктүү усулдук жандашуунун жоктугу, алардын мыйзам актыларында берилүү жолдору, алардын башка укуктун тармактары менен өз ара байланышы, укуктук тутумдагы ролу жана ордун аныктоо талаш тартыш боюнча калууда.

Мындай кемчиликтер экологиялык мыйзам актыларында орун алгандыгы талашсыз.

Мындай кемчиликтер принциптерди окуп үйрөнүүдө бир жактуулукту жаратат, анткени укуктук принциптердин өз ара байланышын принциптердин жаңы сапатын жаратып, ал өз учурунда илимий теоретикалык изилдөөнү талап кылат [3, с.134].

Укуктаануучу цивилист К. Малышев, мындай деп белгилейт «укуктун принциптери өз алдынча тармактарда байкалган терең текшерүүгө алынып алардын орду өз ара байланышы жолго коюлуусу зарыл» [4, с.24].

Ар бир принциптин маани маңызы өзүнүн мазмуну менен шартталбастан бүтүндөй принциптер тутумунун аракеттенүүсү менен шартталган.

Азыркы учурда укукту жеке жана жеке ачык чектөө концепциясы маанилүү орунга ээ жана бул элементтердин укуктук тутумга таасир этүүсүн аныктоого өтүү зарыл [7].

Укуктук принциптер бул фундаменталдык укуктук түшүнүктөрдө камтылган идеялар болуп, алар укук жөнүндө түшүнүктөрдүн маанилүү деңгээлин чагылдырып, укуктук мамилелер учурунда юридикалык ишмердүүлүктү жаратат [8, с.3].

Кандай гана укук болбосун анын коомдук мамилелерди жөнгө салуудагы аракеттенүүсү аныкталган принциптердин негизинде жүргүзүлөт.

Башка укуктук тармактарындай эле, экологиялык укук жалпы укуктук принциптер жана тармакка тиешелүү принциптерди өзүнө камтыйт.

Жалпы укуктук принциптер укуктун маңызын аныктап социалдык адилеттүүлүктү, эркиндикти, теңдүүлүктү, юридикалык укук жана милдеттер

биримдигин, мыйзамдуулукту, күнөөлүү жоокерчиликти жана башкаларды камтыйт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы негизги башаттардын адам укуктары жана эркиндиктери аркылуу белгилеген. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесине ылайык:

1. Адам укуктары жана эркиндиктери ажырагыс, ал ар бир адамга төрөлгөндөн эле таандык.

Адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелет. Алар тикелей колдонулат, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап турат.

2. Кыргыз Республикасы өз аймагынын чегинде, өзүнүн юрисдикциясында турган бардык адамдардын укуктары менен эркиндиктерин урматтайт жана камсыз кылат.

Эч ким жынысы, расасы, тили, майыштуулугу, этноско таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлары боюнча кодулоого алынышы мүмкүн эмес [1].

Экологиялык мыйзам актыларынын принциптери Кыргыз Республикасынын «Айлана чөйрөнү коргоо жөнүндө» мыйзамында камтылган.

Айлана чөйрөнү коргоо экологиялык мыйзам актыларынын негизин түзөт.

Экологиялык мыйзам актыларынын принциптери өзүнүн социалдык, экологиялык, экономикалык жана укуктук маанисине жараша ар түрдүү. Бул нерсе бирдиктүү экологиялык тутумду түзгөн экологиялык экономикалык социалдык жана башка факторлорду камтыган жаратылыш объектилеринин табигый мүнөздөмөсү менен шартталат, ал өз кезегинде адекваттуу укуктук форманы тандап алууга мүмкүнчүлүк берет.

Кээ бир окумуштуулар юридикалык принциптер талдоонун натыйжасында мыйзам актыларынын ичинен алынган жалпы ченемди чагылдырган деген ойду айтышат.

Юридикалык адабияттарда экологиялык укуктун принциптерин классификациялоо боюнча бир канча ойлор айтылган. Бул өз учурунда биздин изилдөөбүздүн көйгөйлөрүнө чоң таасир берет.

Белгилүү окумуштуу Г.А. Свердык принциптерди изилдөөдө жалпы теоретикалык жана тармактык жактарын карап чыгып, мындай тыянакка келген принциптер жалпысынан алганда жалпы укуктук тармактар аралык, тармактык, тармактар астындагы, институттар аралык жана институттук болуп классификацияланат деген тыянакка келген [9, с.60].

Анын ою боюнча принциптерди классификациялоонун негизги белгиси катары принциптердин аракет чөйрөсү саналат. Атап айтканда ал мындай деген ойду айтат; «принциптедин бир тобу укукка бүтүндөй таандык, кээ бирөөлөрү өз алдынча тармакка таандык, үчүнчүсү аныкталган тармакка гана таандык, ал эми төртүнчүсү өз алдынча бир, же

андан көп тармак астындагы укукка таандык, ал эми алтынчы принциптер тобу тармактык институттарга таандык».

Автор тарабынан берилген мындай классификация бир канча негиздүү жана илимий негизге ээ.

Бирок ошондой эле, бул жандашуунун өзүнчө кемчиликтери бар. Принциптерди бир гана аракет чөйрөсү аркылуу жиктөө анчалык оңтойлуу эмес, бул жерде принциптердин мазмундук жактары көз жаздымында калып кеткен.

Принциптердин таасир этүү чөйрөсү чындыгында негизги белгилердин бири, бирок ошону менен бирдикте социалдык, экологиялык экономикалык факторлорду толук кандуу чагылдырбайт.

Биздин оюбузча принциптерди аныктоодо эки классификациялык белгилерге көңүл буруу зарыл, булардын жыйындысы принциптердин анын ичинде экологиялык укуктун принциптеринин мазмунун бир канча толук чагылдырат.

Экологиялык мыйзамактыларынын принциптери өзүнүн мазмунуна жараша бир түрдүү эмес, мисалы принциптердин бир тобу жеткечи орунга ээ болуп, колдонуу абалын ээлеп алардын маанисин дифференциацияланган абалга алып келет.

Мындан келип чыккандай экологиялык укуктун принциптерин классификациялоодо жогоруда айтылган жоболор колдонууга татыктуу.

Принциптердин жалпылуулугун эске алуу менен ар бир тармактагы өзгөчө мүнөзүн да айта кетүү орундуу.

Экологиялык мыйзам актыларынын тутуму татаал болгондугун эске алганда, анын принциптери бир эле учурда бир канча тармактарга, же алардын астындагы, институттарга таандык экендиги байка-

лат. Бул өз кезегинде чоң илимий практикалык мааниге ээ.

Принциптердин талдоонун илимий мааниси анын негизинде биз принциптердин маани маңыздык мүнөзүн алардын өз ара байланышын, алардын мүнөздүү белгилерин аныктоодо усулдук жандашууну мүмкүнчүлүк берет.

Издөөнүн практикалык мааниси илимий негизделген принциптер мыйзам актыларын кодификациялоодо колдонууга негиз болуп жаратылыш ресурстарын пайдалануу коргоо боюнча укуктук жөнгө салууну натыйжалуулугун арттырат.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы (27.06.2010)
2. Бородинов В. Нарушение принципов уголовного процесса - основание отмены приговора Российская юстиция. -2002. -№ 8.- С. 24.
3. Керимов Д. А. Проблемы общей теории государства и права. М.: СГУ, 2000. - С. 133.
4. Семенов В.М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. - М., 1982.
5. Малейн Н.С. Правовые принципы: нормы и судебная практика - Государство и право.1996. - № 6.
6. Малышев К. Курс общего гражданского права России. Т. 1. - СПб., 1878. - С. 6.
7. Голубцов В.В. Публичные и частные начала в гражданско-правовом регулировании отношений государственной собственности: Автореф. дис... канд. юрид. наук. - Пермь, 1999.
8. Захарова К. С. Системные связи принципов права: теоретические проблемы". Авто., дисс., на соис., уч степ канн., юрид., наук 2009 г. Самара, с.3.
9. Свердык Г.А. Принципы советского гражданского права. – Красноярск, 1985 – с. 60.

Рецензент: к.ю.н. Нурдинова Ж.Т.